

Partycypacja publiczna dzieci

Co można i warto zrobić w Warszawie

Opracowała Małgorzata Koziarek

Instytut Spraw Publicznych
Warszawa 2015

INSTYTUT SPRAW
PUBLICZNYCH

Projekt finansuje m.st. Warszawa

Partycypacja publiczna dzieci

Co można i warto zrobić w Warszawie

Opracowanie: Małgorzata Koziarek

Redakcja: Katarzyna Banul

Grafika na okładce: Daniel Guszta

Instytut Spraw Publicznych

Warszawa 2015

Materiał powstał w ramach projektu „Dzieci warszawskie mają głos w sprawach publicznych” finansowanego przez m. st. Warszawa.

Projekt finansuje m.st. Warszawa

INSTYTUT SPRAW
PUBLICZNYCH

Wprowadzenie

Mieszkańcy Warszawy to nie tylko dorośli, ale również osoby niepełnoletnie: dzieci i młodzież. One również są użytkownikami miejskiej przestrzeni i odbiorcami miejskich usług. Nie ma powodu, żeby te liczne i ważne grupy wykluczać ze wspólnoty samorządowej, odmawiając im udziału w decydowaniu o najbliższym otoczeniu, w którym spędzają czas, o sprawach osiedla, dzielnicy, miasta. One po prostu **mają do tego prawo**.

Niniejsze opracowanie nie rości sobie prawa do wyczerpania tematu, stawia sobie natomiast za zadanie zainspirowanie i zachęcenie do podjęcia dyskusji nad szczegółowymi rozwiązaniami, które można i warto wprowadzić w Warszawie, by włączyć najmłodszych mieszkańców w decydowanie o sprawach ich miasta.

Punktem wyjścia do opracowania niniejszego materiału była otwarta debata dla mieszkańców na temat partycypacji publicznej dzieci „Układanka Warszawa. Czy dzieci mogą mieć wpływ na miasto” zorganizowana przez Instytut Spraw Publicznych przy wsparciu m.st. Warszawa w dniu 7 listopada 2015 r. W panelu dyskusyjnym wzięli udział:

- *Mariola Bartosiewicz i Katarzyna Dąbrowska – nauczycielki z Przedszkola Integracyjnego nr 247,*
- *Ignacy Błotniak (lat 14) z Olsztyna – uczeń klasy II gimnazjum, członek samorządu uczniowskiego, autor wniosku do budżetu obywatelskiego Olsztyna (utworzenie systemu rowerów miejskich),*
- *dr Maja Brzozowska-Brywczyńska – ekspertka z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu,*
- *Areta Wasilewska-Gregorowicz – mama Feliksa, działaczka Fundacji Rozwoju Dzieci im. Komeńskiego,*
- *Feliks Gregorowicz (lat 11) z Ursusa – autor zwycięskiego projektu do budżetu partycypacyjnego w Warszawie (wypożyczalnie zabawek w bibliotekach publicznych),*
- *Anna Petroff-Skiba – naczelnik Wydziału Konsultacji Społecznych i Partycypacji w biurze Centrum Komunikacji Społecznej,*
- *Sławomir Sikora – dyrektor Społecznego Gimnazjum nr 20 w Warszawie,*
- *Mateusz Wojcieszak – koordynator programu „Młodzi Głosują” w Centrum Edukacji Obywatelskiej.*

Debacie towarzyszyły warsztaty dla dzieci w wieku 6-12 lat – „Szyfr do walizki marzeń” maraton tworzenia pomysłów dla Warszawy.

Dlaczego warto włączać dzieci w podejmowanie decyzji

Dopuszczenie dzieci do głosu **pozwala poznać ich punkt widzenia i trafniej uwzględnić ich potrzeby**. Wyobrażenie dorosłych o tym, czego chcą lub mogą żądać dzieci, bardzo często okazuje się błędne. Włączanie dzieci w proces podejmowania decyzji rozwija w nich poczucie sprawstwa i przygotowuje do współodpowiedzialności. Dając dzieciom głos i pole do działania, **inwestujemy w przyszłych aktywnych obywateli, zainteresowanych sprawami swojej społeczności**. Partycypacja publiczna

kształci ważne umiejętności społeczne: wyrażania swojego zdania, argumentowania, dochodzenia do porozumienia, wspólnego poszukiwania rozwiązań, działania w grupie, poszanowania praw i opinii innych osób.

Partycypacja publiczna **sprzyja** również **ochronie dzieci**. Dzieci uciszane i bierne łatwiej padają ofiarą nadużyć ze strony dorosłych, niż te, które nauczą się, że mogą mieć wpływ na sprawy, które ich dotyczą i nie będą bały się o nich otwarcie rozmawiać.

O czym dzieci mogą i powinny (współ)decydować

Zgodnie z Konwencją o Prawach Dziecka „Państwa-Strony zapewniają dziecku, które jest zdolne do kształtowania swych własnych poglądów, prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach dotyczących dziecka, przyjmując je z należytą wagą, stosownie do wieku oraz dojrzałości dziecka”.

Jeśli spojrzysz na katalog spraw, które dotyczą dzieci jako mieszkańców miasta, okaże się, że jest on bardzo szeroki i znajdują się w nim takie dziedziny, jak: edukacja, kultura, ochrona zdrowia, transport, sport i rekreacja, architektura i planowanie przestrzenne, mieszkalnictwo, polityka rodzinna, bezpieczeństwo, ochrona przed zanieczyszczeniami itd. Sprawy istotne dla dzieci nie sprowadzają się do zabawy, a i żaden plac zabaw nie jest odizolowaną wyspą. Ważne jest nie tylko jego wyposażenie, ale również otoczenie, np. droga, którą dzieci będą do niego docierać z domu lub ze szkoły. Najmłodszy mają prawo zabierać głos nie tylko w sprawie sposobu projektowania miejsca, które jest im dedykowane, ale również na temat transportu publicznego, z którego korzystają np. docierając do szkoły, lub firmy cateringowej, która zapewnia posiłki w tej szkole.

Dzieci powinny być zatem uznawane za część wspólnoty mieszkańców i móc uczestniczyć w rozwiązywaniu problemów tej wspólnoty w takim zakresie, w jakim te problemy dotyczą ich jako członków tej wspólnoty.

Współdecydowanie od małego

Nie istnieje wyraźna granica wieku dla partycypacji, o ile tylko uwzględnisz wiek i dojrzałość odbiorcy, dostosowując odpowiednio przekaz i metody zasięgania opinii. Nawet małe dzieci są w stanie wyrazić opinię na temat, który jest dla nich ważny lub interesujący.

Nauka współdecydowania zaczyna się w **domu**. Przestrzenią, gdzie takie umiejętności powinny być dalej rozwijane jest **przedszkole**, a następnie **szkoła**. Bez tego trudno będzie rozwijać partycypację dzieci w procesach decyzyjnych organizowanych przez **miasto**.

Zdaniem dzieci*

Co warto zrobić w Warszawie

SZKOŁA

Zajęcia

- o interesujące zajęcia w szkole, bo tu spędza się najwięcej czasu; więcej różnego rodzaju dostępnych **kół zainteresowań** z ciekawymi zajęciami
- o fajne **pozalekcyjne zajęcia sportowe** w szkole – więcej różnych kółek sportowych
- o **więcej dyskotek** w szkole
- o dofinansowanie **wycieczek** szkolnych, żeby było ich więcej

Wyposażenie

- o **fajniejsze świetlice**, dzieci są smutne, gdy rodzice bardzo długo pracują, chciałyby żeby w świetlicach były kanapy, więcej zabawek, komputerów
- o **atrakcyjnie wyposażone wszystkie pracownie** w szkołach, żeby można było robić różne eksperymenty, żeby były ciekawsze zajęcia plastyczne (żeby nie trzeba było biegać po kleje, flamastry i przynosić je na każdą plastykę)
- o **tablice interaktywne** w każdej klasie (jak nauka jest połączona z zabawą, to się więcej zapamiętuje)
- o **sale gimnastyczne** w każdej szkole
- o **baseny** w szkołach

Organizacja

- o **lżejsze szkolne plecaki** – szafki na książki, zeszyty i przybory zostawiane w szkole, ewentualnie tablety zamiast książek/zeszytów
- o **smaczniejsze jedzenie** w szkolnych stołówkach

Relacje

- o **program, który nauczyłby współpracy dzieci i nauczycieli**, ponieważ dzieci mają poczucie, że w szkole rządzą dorośli i to dorośli ustalają zasady
- o program, który by pozwolił **przed zatrudnieniem sprawdzić** stosunek **nauczyciela** do dzieci, które bardzo by chciały, żeby nauczyciele w szkołach byli mili i nie krzyczeli

MIASTO

Bezpieczeństwo

- o **bezpieczniejsza droga do szkoły**:
 - mniej ludzi pijanych na drogach
 - bezpieczne przejścia dla pieszych, większa ilość świateł
- o żeby **osoby bezdomne** i te, które sobie nie radzą, miały fajne **miejsca, gdzie mogłyby mieszkać** (dzieci nie czują się bezpiecznie, spotykając je w mieście)
- o **lepsze oświetlenie** miasta nocą

Aktywności

- o **ciekawsze place zabaw** – obecne są sztampowe, nudne – na każdym placu zabaw jest to samo
- o **tańsze bilety do teatru**
- o **czyste i tańsze baseny**, najlepiej bezpłatne do 18 roku życia

Wspólna przestrzeń

- o **czystsze ulice**
- o więcej **zieleni**, czyste zbiorniki wodne
- o **program edukujący** dla dorosłych, żeby wyprowadzali psy na smyczy, **żeby nie było wszędzie psich kup**, i żeby były **specjalne place zabaw dla psów**

Zwierzęta

- o **dofinansowanie schronisk** dla bezdomnych zwierząt
- o **kastrowanie dzikich kotów**

SPOŁECZEŃSTWO

- o obniżenie podatków dla osób biednych

* Zdaniem dzieci – uczestników warsztatów „Szyfr do walizki marzeń” towarzyszących debacie „Układanka Warszawa. Czy dzieci mogą mieć wpływ na miasto?”, zorganizowanych przez Instytut Spraw Publicznych 07.11.2015 w Warszawie.

*Zdaniem dorosłych**

Czego oczekują dzieci w Warszawie

- placów do jazdy na deskorolkach
- dużo zielonego terenu do biegania
- możliwości sadzenia kwiatków w dowolnych miejscach – klombach
- ściany dziecięcych malowideł – dziecięce murale
- huśtawek na przystankach automaty z miłymi niespodziankami
- przebieralni przy stacjach Veturilo, żeby można było zmienić ciuchy na suche, ewentualnie napić się czegoś ciepłego z automatu
- klamek automatycznych do otwierania drzwi umieszczonych odpowiednio do dziecięcego wzrostu (są takie w Szwecji)
- wpływu na to, jak powinna wyglądać szkoła: to nie tylko budynek

** Zdaniem dorosłych – uczestników debaty „Układanka Warszawa. Czy dzieci mogą mieć wpływ na miasto?” zorganizowanej przez Instytut Spraw Publicznych 07.11.2015 w Warszawie.*

O czym warto pamiętać, planując partycypację publiczną dzieci

Dzieci powinny być traktowane równie poważnie jak inni – dorośli – uczestnicy procesów decyzyjnych. Zasady prowadzenia konsultacji społecznych są ogólnie znane, natomiast przy planowaniu uczestnictwa dzieci warto dodatkowo zwrócić uwagę m.in. na następujące kwestie¹:

- Proces włączania dzieci w podejmowanie decyzji powinien uwzględniać ich **możliwości rozwojowe** – nie chodzi ani o to, by podporządkowywać się woli dzieci, ani by wykluczać je jako niezdolne do wyrażenia użytecznych opinii, lecz o to, żeby umożliwić im udział we współdecydowaniu, odpowiednio **dobierając sposób przekazu, metody zasięgnięcia opinii, a także właściwie organizując proces.**
- Rozwijając partycypację publiczną dzieci, należy tworzyć przestrzeń zarówno do uczestnictwa dzieci w procesach **zainicjowanych przez dorosłych**, jak i do **podejmowania własnych inicjatyw przez dzieci.**
- Dzieci – czyli osoby niepełnoletnie – **nie są grupą jednorodną**:
 - podobnie jak w zbiorowości dorosłych mieszkańców, dzieci różnią się ze względu na środowisko społeczne, pochodzenie etniczne, status materialny, szczególne potrzeby (np. związane z niepełnosprawnością) itp.;
 - ponadto w społeczności osób niepełnoletnich można wyróżnić **co najmniej kilka kategorii wiekowych**, a więc faz rozwojowych, które mają bardzo istotne znaczenie przy dobieraniu metod partycypacji i organizowania uczestnictwa dzieci w procesach podejmowania decyzji;

¹ W zestawieniu wykorzystano m.in. sugestie zawarte w *Vademecum. Children's Participation in Public Decision-Making. Why should I involve children*, Ministere de la Federation Wallonie-Bruxelles, Brussels, 2014 (dostępne pod adresem: http://www.eurochild.org/uploads/tx_news/OEJAJ_VADEMECUM.pdf)

- Podobnie, jak w przypadku dorosłych, partycypacja powinna mieć charakter **włączający i niedyskryminujący** – należy tak ją organizować, aby objęła nie tylko te grupy dzieci, do których dotrzeć jest najłatwiej.
- Dzieci w odróżnieniu od dorosłych mają ograniczoną samodzielność – podlegają władzy rodzicielskiej, dlatego ich **rodzice/opiekunowie** powinni otrzymać jasną informację na temat celów i planowanego przebiegu całego procesu i wyrazić **zgody** na udział dziecka.
- Udział dziecka jest **dobrowolny** – dziecko powinno samo wyrazić zgodę na udział w procesie, mieć wystarczająco czasu do namysłu, czy chce brać w nim udział oraz pełne informacje o procesie pozwalające na podjęcie świadomej decyzji, a także mieć możliwość wycofania się z udziału na każdym etapie.
- Należy dzieciom zagwarantować **bezpieczeństwo**:
 - bezwzględnie trzeba zagwarantować dzieciom, że wyrażone przez nich opinie nie zostaną wykorzystane przeciwko nim (że nie narażą się na napiętnowanie ze strony dorosłych, jeśli będą szczere i krytyczne), że ich propozycje nie zostaną zlekceważone lub wyśmiane;
 - planując proces i dobierając metody, należy brać pod uwagę potencjalną **drażliwość** niektórych kwestii, a także wrażliwość dzieci na to, jak są postrzegane przez rówieśników;
 - dorośli powinni chronić **prywatność** dzieci (nie publikować danych pozwalających zidentyfikować uczestnika bez zgody tego uczestnika i jego rodziców/opiekunów).
- Należy dzieci traktować **podmiotowo**:
 - włączać je w decydowanie o kwestiach, które są *dla nich* ważne i interesujące, a więc odpowiednio (trafnie) sformułować zagadnienia mające być przedmiotem konsultacji; przedmiotem współdecydowania powinny być obszary, które są dzieciom dobrze znane i bliskie lub takie, w których dzieci chciałyby coś zmienić;
 - zasięgać ich opinii, tylko wtedy, gdy rzeczywiście jesteśmy gotowi ich wysłuchać „z całym dobrodziejstwem inwentarza” i wziąć je pod uwagę przy podejmowaniu decyzji, rozważyć nie tyle „czy”, ale „jak” wprowadzić daną zmianę albo jak w inny sposób zaspokoić zgłoszoną potrzebę.
 - na początku jasno i uczciwie przedstawić, w jaki sposób zostaną wykorzystane ich opinie, a po zakończeniu procesu, jak najszybciej poinformować wszystkich uczestników o jego wynikach i podjętych decyzjach;
 - włączyć dzieci w ewaluację procesu partycypacji.

Kilka praktycznych wskazówek

- **Przekaz** powinien być dostosowany do dziecięcego odbiorcy z uwzględnieniem jego wieku.
- **Odpowiedzi** dzieci mogą pozostawiać duże pole do interpretacji – należy upewnić się, co dziecko miało na myśli, czy jego odpowiedź została właściwie zrozumiana.

- Dziecko ma prawo nie udzielić odpowiedzi; należy jasno zakomunikować, że nie istnieją odpowiedzi prawidłowe lub nieprawidłowe; dzieci powinny mieć dostatecznie dużo czasu do namysłu przed udzieleniem odpowiedzi.
- **Harmonogram** procesu powinien uwzględniać rytm aktywności dzieci (obowiązki szkolne, godziny lekcji i innych zajęć, egzaminy, ferie).
- **Metody** powinny uwzględniać:
 - przyjazne dla dziecka otoczenie / aranżację przestrzeni, sprzyjające otwartej przyjaznej atmosferze,
 - rozplanowanie czasowe spotkania uwzględniające możliwości koncentracji i percepcji uczestników (długość spotkania, przerwy),
 - ćwiczenia integrujące grupę,
 - elementy zabawowe / ruchowe,
 - niemieszanie w jednej grupie uczestników z różnych kategorii wiekowych,
 - w przypadku udziału dzieci w spotkaniach dorosłych, udział co najmniej dwójki dzieci, które razem będą czuły się bezpieczniej i będą mogły wymienić się uwagami,
 - przemyślane podejście do pracy z dziećmi wywodzącymi się z grup o szczególnych potrzebach (dzieci takie mogą być np. wycofane w porównaniu z innymi i wymagać szczególnej uwagi i zachęty).

Pomocne zasady

Zalecenia dotyczące partycypacji publicznej dzieci można podsumować w następujących **dziwięciu zasadach**²:

- 1 szacunek dla uczestników** (organizatorzy gotowi są do wysłuchania i wzięcia opinii dzieci pod uwagę przy podejmowaniu decyzji; dzieci zostały włączone na wczesnym etapie procesu decyzyjnego; dzieciom poświęcono wystarczającą ilość czasu; organizatorzy gotowi są do wsparcia – w miarę możliwości - inicjatyw zgłoszonych przez dzieci, dotyczących ważnych dla nich kwestii)
- 2 inkluzywność** (proces został zorganizowany w sposób włączający zróżnicowanych odbiorców – tj. różne grupy wiekowe, wywodzące się z różnych środowisk, w tym zagrożonych wykluczeniem),
- 3 przejrzystość** (organizatorzy jasno określili cele konsultacji, które zakomunikowali wszystkim potencjalnym uczestnikom, zastosowali przyjazny dla dzieci język i formę przekazu, rodzice/opiekunowie otrzymali informacje na temat przedmiotu, celów i zakładanych rezultatów procesu konsultacji)
- 4 dobrowolność** (dzieci miały dość czasu na decyzję, czy chcą wziąć udział; zostały poinformowane, że udział w procesie jest dobrowolny i mogą w każdej chwili go opuścić; prowadzący zostali poinstruowani, by nie zmuszać dzieci do wyrażania opinii; harmonogram konsultacji został dostosowany do rytmu innych zajęć dzieci)

² Lista zasad pochodzi z publikacji: Gerison Lansdown w: *A Framework for Monitoring and Evaluating Children's Participation. A preparatory draft for piloting*, July 2011, dostępnej pod adresem: <http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/4733.pdf>; szczegółowe kryteria oceny tych zasad są propozycjami zaczerpniętymi z *Vademecum...* zob. wyżej.

- 5 istotność** (organizatorzy upewnili się, że dzieci są w stanie wnieść użyteczne opinie dotyczące danego przedmiotu konsultacji; udział dzieci został zaplanowany jako proces, a nie jednorazowa akcja)
- 6 przyjazność dla dzieci** (miejsce spotkania jest przyjazne dla dzieci i dostępne dla wszystkich dzieci; zaplanowano dostateczne przerwy; przekaz został dostosowany do wieku odbiorców)
- 7 wsparcie szkoleniowe** (wszystkie dorosłe osoby zaangażowane w proces zostały poinformowane, co oznacza i z czym się wiąże udział dzieci w procesie podejmowania decyzji, zaangażowani pracownicy zostali poinformowani o prawach dziecka ustanowionych przez Komitet Praw Dziecka ONZ)
- 8 bezpieczeństwo i wyczerpanie na zagrożenia** (dzieci i ich rodzice/opiekunowie podpisali zgodę na udział; czy organizatorzy zapewnili obecność, co najmniej jednego dorosłego, któremu dzieci mogą w zaufaniu powiedzieć o swoich problemach; organizatorzy uzgodnili środki ochrony dzieci i poinformowali dorosłych bezpośrednio zaangażowanych w proces; dzieci zostały poinformowane o środkach ochrony; dzieciom została zapewniona ochrona prywatności i poufność wypowiedzi/odpowiedzi)
- 9 rozliczalność** (została przeprowadzona ewaluacja procesu z udziałem biorących w nim udział dzieci; dzieci otrzymały informację zwrotną na temat wykorzystania zgłoszonych przez nie opinii w przyjaznej dzieciom formie; zapewnione zostały wystarczające środki finansowe i zasoby kadrowe do przeprowadzenia procesu).

Jak rozwijać partycypację publiczną dzieci w Warszawie

Edukacja do partycypacji

Miejscami, w których dzieci powinny uczyć się współdecydowania poprzez praktyczne uczestnictwo w procesach podejmowania decyzji są: dom, przedszkole, szkoła, a dopiero w następnej kolejności miasto. Trudno się bowiem spodziewać, że młodzi mieszkańcy będą zainteresowani wpływaniem na sprawy miasta, jeśli wcześniej nie przekonają się, że mogą wpływać na ważne dla nich sprawy w ich najbliższym otoczeniu.

Z tego względu wskazane byłoby, żeby miasto w ramach swoich kompetencji i możliwości wspierało **edukację do partycypacji**, a więc oddziaływało na placówki edukacyjne – dyrektorów i nauczycieli, jak również na rodziców, którzy mogliby pełnić rolę mentorów uczestnictwa w życiu publicznym dla swoich dzieci, a również sami dawać przykład, włączając się w sprawy przedszkola lub szkoły, do której chodzi ich dziecko.

Wyzwaniem jest fakt, że edukacja do partycypacji oznacza proces uczenia się zarówno dla dzieci, jak i dorosłych, którzy na równi z dziećmi muszą nabyć nowe kompetencje, żeby móc przełamać autorytarne wzorce wychowania, w których sami wyrosli. W partycypacji najważniejsze jest dochodzenie do rozwiązań, a do tego potrzebne są umiejętności komunikacyjne, kultura toczenia

sporu na argumenty, gotowość wysłuchania i zrozumienia punktu widzenia innych osób i nieokopywanie się na własnej pozycji. Działania na rzecz partycypacji, powinny wspierać kształcenie umiejętności wspólnego rozwiązywania problemów.

Rozwijając partycypację publiczną dzieci i młodzieży, warto wzmacniać wiedzę i umiejętności członków samorządów szkolnych i radnych młodzieżowych, tak by mogli się oni stać skutecznymi reprezentantami młodych mieszkańców oraz wspierać zaangażowanie młodych ludzi, którzy ich wybrali w procesy podejmowania decyzji dotyczących spraw miasta.

Pomysły do rozważenia

Na szczęście nie trzeba zaczynać w Warszawie od zera. Miasto ma już warte odnotowania osiągnięcia w rozwijaniu partycypacji publicznej osób niepełnoletnich. Nie ma ograniczeń wiekowych w budżecie partycypacyjnym, uruchomiono granty młodzieżowe, powstała Warszawska Rada Młodzieżowa oraz młodzieżowe rady dzielnic. Z udziałem młodych mieszkańców powstała strategia „Miasto z klimatem dla młodych 2015-2020” uwzględniająca potrzeby osób w wieku 13-26 lat. Różnego rodzaju działania angażujące młodych warszawiaków w sprawy miejskie prowadziły organizacje pozarządowe. **Punktem wyjścia do planowania dalszych kroków powinien być przegląd dotychczasowych doświadczeń i istniejących zasobów. Ponadto warto wziąć pod uwagę przedsięwzięcia o większej skali, w które włączone były warszawskie placówki.**

Jednym z nich jest zakończony w bieżącym roku ogólnopolski projekt systemowy „Szkoła współpracy. Uczniowie i rodzice kapitałem społecznym nowoczesnej szkoły”³, którego dorobek miasto może wykorzystać do własnych inicjatyw, niezależnie od ewentualnych dalszych działań Ministerstwa Edukacji Narodowej, które było jego liderem⁴. W ramach tego projektu w poszczególnych placówkach uczniowie, rodzice i nauczyciele zaplanowali i zrealizowali wspólne przedsięwzięcia oraz – w większości z nich – wspólnie wypracowali dwuletnie programy wdrażania współpracy. Powstały również standardy współpracy i poradniki. W projekcie wzięło udział ponad 1200 szkół i przedszkoli, w tym 51 placówek warszawskich (zob. aneks). Byłoby bardzo wskazane, żeby idee wdrożone w ramach tego projektu mogły być dalej rozwijane również w innych placówkach edukacyjnych, w czym miasto może odegrać ważną rolę.

Wśród działań i funkcji, które mogłyby być realizowane przez miasto na rzecz partycypacji publicznej dzieci i młodzieży, można wymienić:

- oddziaływanie na rodziców, by wspomagali swoje dzieci w uczeniu się współdecydowania:
 - upowszechnianie partycypacyjnych modeli wychowania,
 - promowanie aktywnego uczestnictwa w życiu placówek edukacyjnych;
- upowszechnianie w przedszkolach praktyk wspierających udział dzieci przedszkolnych we wspólnym podejmowaniu decyzji (takich jak dziecięce współdecydowanie w metodzie projektów badawczych), które już są realizowane przez niektóre placówki np. przez Przedszkole Integracyjne nr 247;

³ Projekt był realizowany przez MEN w partnerstwie z Fundacją Rozwoju Demokracji Lokalnej od marca 2013 do czerwca 2015 roku. Informacje i o projekcie oraz wypracowane w nim materiały dostępne są pod adresem: <http://szkolawspolpracy.pl/>.

- wspieranie i upowszechnianie w szkołach dobrych standardów i praktyk współdecydowania nauczycieli, uczniów i rodziców:
 - wykorzystanie dorobku projektu systemowego „Szkoła współpracy” (zob. wyżej),
 - wspieranie przepływu informacji i wymiany doświadczeń między szkołami;
- rozwijanie zainteresowania uczniów tematyką miejską:
 - wykorzystanie do upowszechniania tematyki miejskiej metody projektów badawczych stosowanej przez placówki edukacyjne,
 - wsparcie szkoleniowe, mentorskie i logistyczne dla młodzieżowych radnych,
 - szkolenia dla nowo wybranych samorządów szkolnych,
 - wspieranie działań szkół na rzecz lokalnych społeczności;
- pokazanie dzieciom (i rodzicom) możliwości współdecydowania o sprawach miasta na realnych przykładach, którymi łatwo jest podzielić się z innymi:
 - np. poprzez filmiki viralowe, pokazujące zrealizowane projekty budżetu partycypacyjnego, zainicjowane przez najmłodszych mieszkańców lub przedstawiające potencjalnie ciekawe dla młodych mieszkańców formy i tematy konsultacji (np. przejazdy badawcze w ramach konsultacji dotyczących ścieżek rowerowych);
- upowszechnienie i promocja poprzez:
 - narzędzia, którymi młode pokolenie się chętnie posługuje, np. aplikacje na telefony komórkowe jako narzędzia przekazywania wiedzy i włączania w działania
 - kanały komunikacji, które umożliwiają dalsze dzielenie się informacjami (serwisy społecznościowe),
 - miejsca, które są regularnie odwiedzane przez dzieci i młodzież (np. strony internetowe szkół),
 - samorzady szkolnych i młodzieżowych radnych, jako kanałów dotarcia do dzieci i młodzieży,
 - wychowawców szkolnych (którzy na godzinie wychowawcze mogą przekazać np. informacje o budżecie partycypacyjnym).

Rozwiązania systemowe

Aby partycypacja publiczna dzieci w Warszawie stała się praktyką trwale wpisaną w funkcjonowanie miasta, należy dążyć do wprowadzenia rozwiązań o charakterze systemowym. Obecnie przede wszystkim brakuje spójnego programu działań nastawionego na rozwijanie partycypacji publicznej mieszkańców do lat 12.

**Postulowane elementy
systemu wsparcia
partycypacji publicznej dzieci**

Działania diagnostyczne

- mechanizm diagnozowania, monitorowania i ewaluacji partycypacji publicznej dzieci i młodzieży w Warszawie

Miejska strategia

- strategia rozwijania partycypacji publicznej dzieci w Warszawie, odnosząca się do najmłodszych mieszkańców (do 12 lat), komplementarna względem Programu Młoda Warszawa „Miasto z klimatem dla młodych 2015-2020”

Wyznaczone komórki i osoby w strukturach miasta

- wyznaczona w strukturach miasta komórka koordynująca oraz osoba pełniąca rolę rzecznika najmłodszych mieszkańców i dbająca o wdrażanie działań na rzecz partycypacji publicznej dzieci

Procedury i wytyczne

- standardy postępowania włączające partycypację publiczną dzieci w procedury stosowane przez miejskie i dzielnicowe jednostki organizacyjne (np. w procesy planowania i projektowania obiektów i usług publicznych, w kryteriach finansowania zadań publicznych miasta zlecanych na zewnątrz, w diagnozę potrzeb lokalnych, w ewaluację konsultacji prowadzonych z udziałem dzieci i młodzieży)
- standardy jakości przedsięwzięć realizowanych z udziałem dzieci i młodzieży opracowane wspólnie z młodymi mieszkańcami

Zaplecze merytoryczne

- wsparcie merytoryczne dla wdrażania i rozwijania partycypacji publicznej dzieci w Warszawie poprzez działania i zasoby, takie jak:
 - doradztwo
 - szkolenia
 - poradniki i materiały instruktażowe
 - wykwalifikowani moderatorzy i trenerzy
 - baza miejskich praktyk (dokumentowanie działań w Warszawie) dotyczących partycypacji dzieci i młodzieży

Promocja partycypacji dzieci i młodzieży

- szerokie upowszechnianie przykładów partycypacji dzieci i młodzieży prowadzone z udziałem tej grupy

ANEKS

Warszawskie placówki edukacyjne, które uczestniczyły w projekcie „Szkoła współpracy”

Przedszkola

Przedszkole nr 81

Przedszkole nr 123 „Ocean Marzeń”

Przedszkole nr 125 „Pod Złotym Promykiem”

Przedszkole nr 240 im. Polskich Olimpijczyków

Przedszkole nr 287 „Piotrusia Pana”

Przedszkole nr 307 „Wesołe Ekoludki”

Przedszkole nr 308 „Krasnala Hałabały”

Przedszkole nr 328 „Akademia pod czereśnią”

Przedszkole nr 422

Szkoły podstawowe

Szkoła Podstawowa Specjalna nr 5

Szkoła Podstawowa nr 60 im. Powstania Listopadowego

Społeczna Szkoła Podstawowa Integracyjna nr 100

Szkoła Podstawowa nr 103 im. Bohaterów Warszawy 1939- 1945

Szkoła Podstawowa nr 128 im. Józefa Niecki

Szkoła Podstawowa nr 138 z Oddziałami Integracyjnymi im. Józefa Horsta

Szkoła Podstawowa nr 148

Szkoła Podstawowa nr 166 im. Żwirki i Wigury

Szkoła Podstawowa nr 172

Szkoła Podstawowa nr 204

Szkoła Podstawowa nr 209 im. Hanki Ordonówny

Szkoła Podstawowa nr 222 im. Jana Brzechwy

Szkoła Podstawowa nr 258 im. gen. J. Jasińskiego

Szkoła Podstawowa nr 275 z Oddziałami Integracyjnymi

Szkoła Podstawowa nr 312 im. Ewy Szelburg-Zarembiny

Szkoła Podstawowa nr 323 im. Polskich Olimpijczyków

Szkoła Podstawowa Integracyjna nr 339 im. Raoula Wallenberga

Niepubliczna Szkoła Podstawowa „Inspiracja”

Szkoła Podstawowa Towarzystwa Edukacyjnego Vizja

Gimnazja

Gimnazjum nr 1 z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Roberta Schumana

Gimnazjum nr 7 z Oddziałami Integracyjnymi

Gimnazjum Integracyjne nr 12

Gimnazjum nr 20 im. Bohaterów Olszynki Grochowskiej

Gimnazjum nr 30 im. gen. Kazimierza Pułaskiego

Gimnazjum Dwujęzyczne nr 42

Gimnazjum nr 45 z Oddziałami Integracyjnymi im. Powstania Warszawskiego

Gimnazjum nr 81 im. prof. Witolda Doroszewskiego

Gimnazjum z Oddziałami Integracyjnymi nr 82

Gimnazjum nr 92 im. Juliana Ursyna Niemcewicza

Gimnazjum Specjalne nr 98

Gimnazjum nr 102 (Zespół Szkół nr 116)

Gimnazjum nr 106

Gimnazjum 112 im. Króla Jana III Sobieskiego

Gimnazjum nr 116 (Zespół Szkół nr 123)

Gimnazjum nr 119 im. Marszałka Józefa Piłsudskiego

Szkoły ponadgimnazjalne

I Liceum Ogólnokształcące im. A. Mickiewicza w Węgrowie

VII Liceum Ogólnokształcące im. Juliusza Słowackiego

XXXVIII Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Kostki Potockiego

XLV Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta

LIX Liceum Ogólnokształcące Mistrzostwa Sportowego im. Janusza Kusocińskiego

Technikum nr 20 (Zespół Szkół nr 11)

Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna II stopnia (Zespół Państwowych Szkół Muzycznych nr 4 im. Karola Szymanowskiego)